

Ovatko tuloerot hyvästä vai pahasta?

Hyvinvointivaltion keskeiset arvot, tehokkuus ja tasa-arvo, voivat olla ristiriidassa. Kehittyneitä maita koskevien vertailujen mukaan pienet tuloerot eivät kuitenkaan näytä tuottavan tehokkuustappioita. Toiseksi on runsaasti näyttöä siitä, että tuloerot ovat systemaattisesti yhteydessä hyvin moniin sosiaalisiin ja terveydellisiin ongelmiin. Kolmanneksi tuloerot estävät mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumista. Pienien tuloerojen maissa vanhempien asema ei samassa määrin määrää seuraavan sukupolven sosioekonomista asemaa kuin suurten tuloerojen maissa. Johtopäätös on, että tuloerot – sen suuruisina kuin ne ovat kehittyneissä maissa – heikentävät hyvinvointia.

Tulonjako on merkittävä yhteiskunnallinen ilmiö ja suuret tuloerot iso ongelma. Tässä artikkelissa tuon esiin yhteiskuntaeettiseen näkemykseen ja viimeaikaisiin tutkimuksiin perustaen tätä kantaa tukevia näkökohtia. Aluksi tarkastelen lyhyesti arvoperustaa, johon tulonjako kiinnittyy. Tätä arvoperustaa voidaan kutsua hyvinvointivaltioksi tai vaihtoehtoisesti pohjoismaiseksi malliksi. Hyvinvointivaltion keskeisiin arvoihin kuuluvat ainakin seuraavat hyväksi nähdyt asiat (esim. **FURNISS JA TILTON** 1977, **UUSITALO** 1993):

Tasa-arvo. Sen määrittelyt liittyvät tavalla tai toisella hyvinvoinnin tasaiseen jakautumiseen. On tärkeää tehdä ero mahdollisuuksien tasa-arvon ja lopputuloksen (hyvinvoinnin) tasa-arvon välillä. Vertauskuvallisesti ilmaisten mahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu, kun kaikki ovat samalla lähtöviivalla, kun taas lopputuloksen tasa-arvossa kaikki saavat yhdenvertaisen palkinnon maaliintulon jälkeen.

Vapaus. Poliittiset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet ja niille rakentuvat kansalaisvapaudet ovat keskeinen osa hyvinvointivaltiota.

Tehokkuus. On arvokasta kartuttaa käytettävissä olevia voimavaroja ja hyödyntää niitä mahdollisimman pienin kus-

tannuksin. Nyt tullaan hyvinvointivaltion keskeiseen dilemmaan, (mahdolliseen) ristiriitaan tehokkuuden ja tasa-arvon välillä. Jos ja kun tällainen arvojen ristiriita on todellinen, niin mitä pitäisi valita?¹

Onko tasa-arvon ja tehokkuuden välillä ristiriitaa?

Rahatalouteen perustuvassa yhteiskunnassa tulonjako on tärkeä, joskaan ei kaikkivoipaa hyvinvoinnin jakautumisen osoitin.² Tasaista tulonjakoa joudutaan punnitsemaan muita arvoja, erityisesti tehokkuutta ja ehkä myös vapautta vasten.

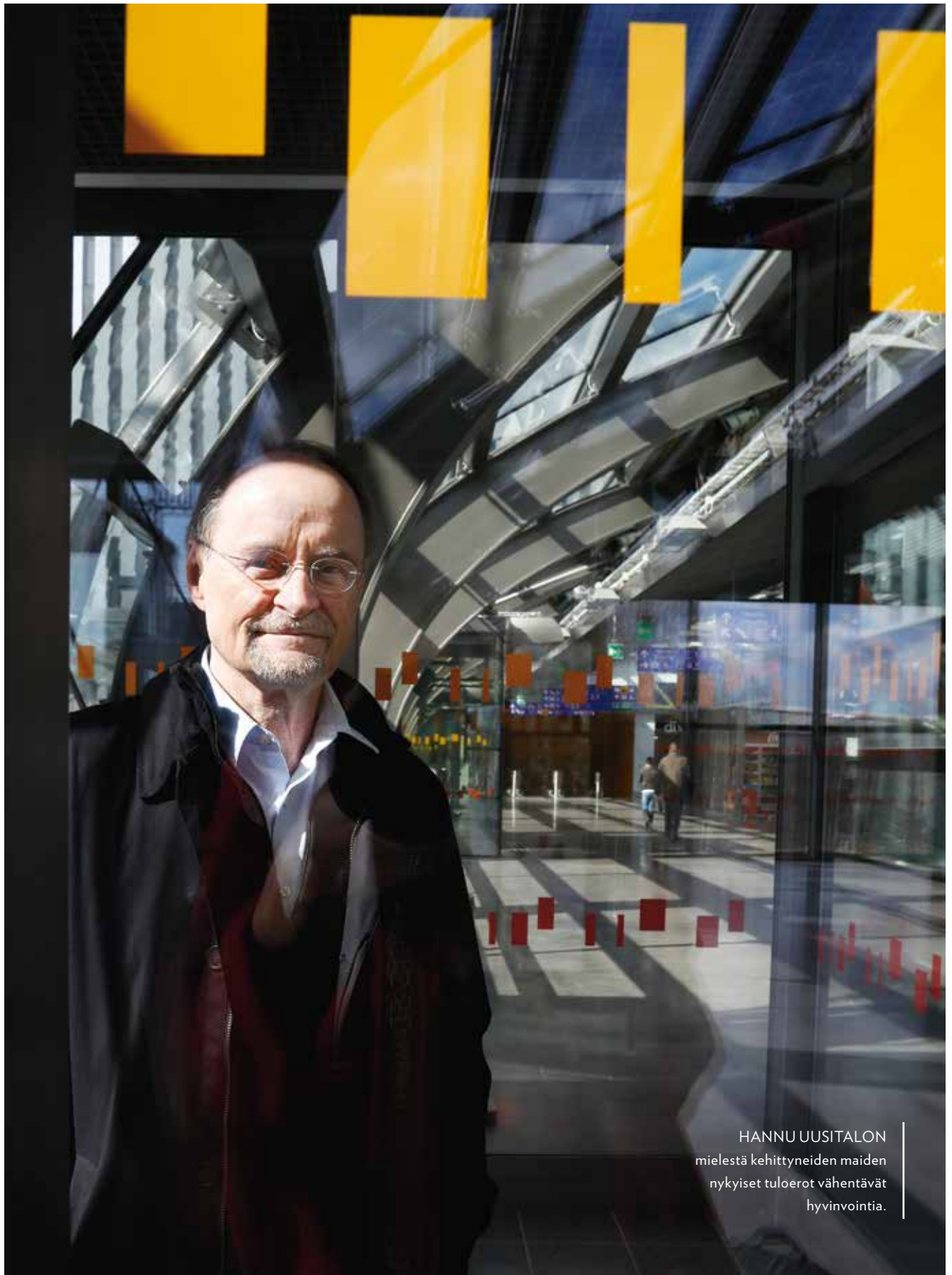
TEHOKKUUDEN JA TASA-ARVON RISTIRIITA

On järkevää erottaa toisistaan tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus. Onko eriarvoisuus oikeutettua (oikeudenmukaista), ja jos on, niin milloin ja millainen eriarvoisuus? Monet hyväksyvät esimerkiksi sen, että vammaisen lapsen hyvinvoinnin eteen pitää tehdä enemmän kuin terveeseen, eli on oikeudenmukaista käyttää enemmän voimavaroja vammaiseen kuin terveeseen. Monet hyväksyvät senkin, että jos ponnistelee muita enemmän niin

ansaitsee suuremmat tulot. Yhteiskuntapolitiikan ydinkysymyksiä onkin se, millaiset eriarvoisuudet ovat oikeudenmukaisia.

Tämän kysymyksen pohdintaan antaa hyvät eväät yhdysvaltalainen yhteiskuntafilosofi John Rawls teoriassaan oikeudenmukaisuudesta (**RAWLS** 1988 ja 1993, **MÄKINEN JA SAXÉN** 2013). Hän hahmottelee eettisesti kestävästä vapaiden ja järkevien ihmisten sopimusta yhteiskuntaelämää säätelevistä peruseriaatteista. Rawlsin oikeudenmukainen yhteiskunta turvaa ensiksi kaikille yhtäläiset perusoikeudet ja -vapaudet. Sosiaaliset ja taloudelliset erot ovat oikeudenmukaisia, jos kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet ja jos ne toimivat yhteisön huono-osaisimpien eduksi. Oikeudenmukaisuuden osoittaminen on hyväosaisten tehtävä: heidän tulee näyttää miksi ja miten eriarvoisuus hyödyttää huono-osaisia.

Tässä tullaan taloudellisten kannustimien problematiikkaan. Tehokkuuden ja tasa-arvon ristiriidan toi selkeäsanaisesti esiin **ARTHUR OKUN** (1975): ”Mikä tahansa yritys leikata kakku yhtä suuriin palasiin pienentää kakun kokoa. Taloudellinen tasa-arvo ja tehokkuus ovat ristiriitaisia tavoitteita. Tehokkuus saadaan aikaan sillä, että sallitaan tulojen, omaisuuden, sosiaalisen aseman ja vallan eriarvoisuutta.”

HANNU UUSITALON
mielestä kehittyneiden maiden
nykyiset tuloerot vähentävät
hyvinvointia.

IMF:N JA OECD:N TUOREET TUTKIMUKSET VIITTAAVAT SIIHEN, ETTÄ ERiarvoisuus hidastaa talouskasvua.

Vallitsevat tuloerot eivät välttämättä ole oikeudenmukaisia ja tehokkuutta edistäviä.

Tulojen jakaminen tasan vähentää työn tarjontaa ja riskinottoa. Toisaalta kovin epätasainen tulonjako estää sosiaalista liikkuvuutta ja lahjakkuuksien pääsemistä esiin. Oikea kysymys onkin: ovatko sellaiset erot tulonjaossa, joita eri maiden välillä havaitaan, hyödyllisiä vai haitallisia yhteiskunnan kehityksen ja taloudellisen kasvun kannalta? Vähentääkö esimerkiksi julkisen vallan harjoittama tulojen uudelleenjakoa tehokkuutta ja kasvua? Ovatko erisuuntaiset vaikutukset jotakuinkin tasapainossa? Hyödyttävätkö tuloerot huono-osaisia, eli ovatko ne oikeudenmukaisia?

ANTAA EMPIRIAN RATKAISTA

Näitä kysymyksiä on selvitetävä empiirisiin tutkimuksiin. **KIANDERIN JA LÖNNQVISTIN** (2002) piirtämä yleiskuva tutkimustuloksista on seuraava. Suuret tuloerot yhdistyvät usein heikkoon taloudelliseen kasvuun. Kohtuullisen tasaisen tulonjaon muuttaminen entistä tasaisemmaksi uudelleenjakoa lisäämällä ei kuitenkaan välttämättä paranna talouskasvua. Toisaalta laajamittaisestakaan tulojen uudelleenjaosta ei näytä olevan taloudelliselle kasvulle haittaa.

Tuore kansainvälinen katsaus löytää tutkimuksia, joissa on osoitettu eriarvoisuuden vähentävän kasvua, tutkimuksia jotka tulevat päinvastaiseen tulokseen ja tutkimuksia, joissa yhteyttä ei löydy (**NAGUIB** 2015). Erot tuloksissa johtuvat monesta tekijästä: mitä maita ja millaista ajanjaksoa tarkastellaan, millaisia menetelmiä on käytetty ja mitä muita kasvuun vaikuttavia tekijöitä on otettu huomioon. Naguib päättyy omassa 33 kehittyneessä maassa koskevassa analyysissään tulokseen, että tulonjaon eriarvoisuus liittyy korkeampaan bruttokansantuotteeseen

ja sen kasvuun, mutta erot eivät aina ole tilastollisesti merkitseviä. Hän päättää tutkimuksensa toteamalla, että "perustavaa laatua olevaan kysymykseen siitä, heikentääkö eriarvoisuus kasvua, alkaa kertyä kiinnostaa näyttöä, mutta vastaus tähän valtavaan haasteeseen on vasta alussa."

Keskeiset kansainväliset taloudelliset yhteistyöjärjestöt, muun muassa OECD ja Kansainvälinen valuuttarahasto IMF, ovat viime aikoina kiinnittäneet huomiota tuloerojen kasvua heikentäviin vaikutuksiin. **OECD** (2014) tulee hätäkädyttäviin päätelmiin. Tuloeroilla on negatiivinen ja tilastollisesti merkitsevä vaikutus keskipitkän aikavälin kasvuun. Suomen osalta arvioidaan, että jos tuloerot eivät olisi kasvaneet vuosina 1985–2005, niin talouskasvu henkeä kohden olisi ollut vuosien 1990 ja 2010 välillä 42 prosenttia kun se todellisuudessa oli 33 prosenttia. Tutkimus ansaitsee huolellisen tieteellisen arvioinnin ja lisätutkimuksia.

Tämän suuntaiset tulokset johtuvat OECD:n mukaan siitä, että eriarvoisuus estää inhimillisen pääoman kehittymistä heikentämällä sosiaalisen kohoamisen mahdollisuuksia. OECD myös toteaa, että kasvun hedelmät eivät automaattisesti "valu" alaspäin. Eriarvoisuuden vähentäminen vero- ja tulonsiirtopolitiikalla ei heikennä kasvua, jos nämä politiikat on taiten suunniteltu ja toteutettu.

OECD:n ohella myös IMF on kiinnittänyt huomiota eriarvoisuuden kasvua hidastavaan vaikutukseen. **OSTRYN ET AL.** (2014) IMF-raportin mukaan isot tuloerot johtavat hitaampaan talouskasvuun. Uudelleenjakoa ei näytä heikentävän talouskasvua, pikemminkin päinvastoin. Runsaasti uudelleenjakoa harjoittavissa maissa, joihin Suomi kuuluu, tilanne saattaa kuitenkin olla toinen.

Empiiriset mikroaloustieteelliset tutkimukset esimerkiksi verotukseen ja sosiaaliturvaan liittyvien kannustimien vaikutuksista osoittavat, että kannusti-

millä on vaikutusta, mutta että vaikutus ei yleensä ole kovin suuri (**KIANDER JA LÖNNQVIST** 2002, **KIANDER** 2007).

TULONJAON TASAISUUS NÄYTTÄÄ LIITTYVÄN MONIIN HYVÄN YHTEISKUNNAN PIIRTEISIIN

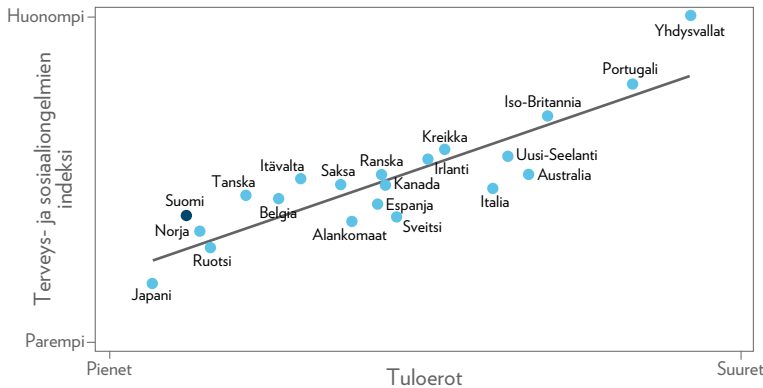
Epätasainen tulonjako on yhteydessä moniin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Tällaiseen tulemaan päätyvät brittiläiset terveysepidemiologit **RICHARD WILKINSON JA KATE PICKETT** kirjassaan "Tasa-arvo ja hyvinvointi. Miksi pienet tuloerot ovat hyväksi kaikille?" Tämä runsaasti keskustelua herättänyt kirja julkaistiin vuonna 2009 ja suomeksi vuonna 2011. Suomenokseen on liitetty myös tekijöiden kommentteja kirjasta käytyyn keskusteluun.

Kirjan johtopäätökset koskevat rikkaimpia teollisuusmaita, ja päätelmiä testataan myös Yhdysvaltojen osavaltioita koskevalla tiedoilla. Tulokset osoittavat, että kehittyneissä maissa terveys- ja sosiaaliongelmien ovat yleisempiä eriarvoisemmissa yhteiskunnissa. Sama riippuvuus näkyy Yhdysvaltojen osavaltioiden välillä. Tuloksia havainnollistetaan kuviossa 1, jossa on esitetty tuloerojen ja terveys- ja sosiaaliongelmien indeksin yhteys.³

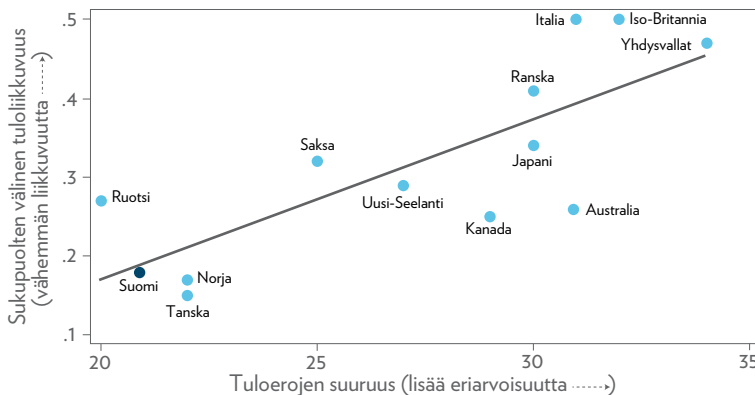
Tulos on selkeä. Mitä suuremmat tuloerot, sitä enemmän on terveys- ja sosiaaliongelmia. Tilastollinen riippuvuus on voimakas: korrelaatiokerroin on 0,87. Merkittävimmät poikkeamat ovat Japani, jossa on pieniin tuloeroihin nähden tavallistakin vähemmän terveys- ja sosiaaliongelmia, ja Yhdysvallat, jossa on suuret tuloerot, mutta niihinkin nähden runsaasti terveys- ja sosiaaliongelmia. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa tuloerot ovat pienet ja terveys- ja sosiaaliongelmia tavanomaista vähemmän.

"Pohjoismaissa tuloerot ovat pienet ja terveys- ja sosiaaliongelmia tavanomaista vähemmän."

Kuvio 1. Terveys- ja sosiaaliongelmien yhteys tuloeroihin 21 maassa 2000-luvun puolivälissä.

Kuvio 2. Isän sukupolven tulonjako ja seuraavan sukupolven tuloliikkuvuus 13 maassa.

Wilkinson ja Pickett tarkastelevat myös indeksin sisältämien yksittäisten terveys- ja sosiaaliongelmien yhteyttä tuloeroihin. Tulos on johdonmukaisuudessaan hätkähdyttävä. Suuret tuloerot ovat yhteydessä vähäiseen sosiaaliseen luottamukseen, mielenterveysongelmiin, lyhyeen elinajanodotteeseen ja lapsikuolleisuuteen, lasten heikkoon koulumenestykseen, teiniraskauksiin, henkirikoksiin ja vaikkapa vankien määrään. Tulos on sama Yhdysvaltain osavaltioiden vertailussa.⁴ Eriarvoisuus ei ole haitallista vain pienituloisille, vaan kaikille: kun verrataan samaan yhteiskuntaluokkaan kuuluvia, samalla tulotasolla olevia ja saman verran koulutettuja ihmisiä eri maissa, tasa-arvoisimmissa yhteiskunnissa elävät voivat paremmin.

Suuret tuloerot ovat pahasta kaikille, eivät vain pienituloisille.

Wilkinson ja Pickett eivät ainoastaan osoita tilastollisia riippuvuuksia vaan esittelevät myös materiaalisia ja psykososiaalisia mekanismeja, joiden kautta eri-arvoisuus ja tuloerot vaikuttavat sosiaalisia ongelmia lisäävästi. He myös tutkivat sosiaalisten ongelmien ja tuloerojen kausaalista suuntaa ja tulevat johtopäätökseen, että suuret tuloerot aiheuttavat ongelmia eikä päinvastoin. Kirjan taustalla on mittava tutkimustyö: vertaisarviointia käyttävissä tiedejulkaisuissa on julkaistu noin 200 tutkimusta tuloerojen

ja terveyden suhteesta eri maissa, yli 50 tutkimusta väkivallan ja eri-arvoisuuden suhteesta, runsaasti tutkimuksia eri-arvoisuuden ja luottamuksen sekä sosiaalisen pääoman yhteydestä.

Yhteiskuntatieteissä kausaalisuutta koskevien väitteiden todentaminen niin, ettei epäilyksille jää sijaa, on vaikeaa. Wilkinsonin ja Pickettin keskeinen tulos, jonka mukaan kehittyneissä maissa vallitsevat tuloerot ovat vahvassa ja johdonmukaisessa yhteydessä terveys- ja sosiaaliongelmien, antaa kuitenkin vahvaa tukea päätelmälle, että suuret tuloerot ovat pahasta.

MAHDOLLISUUKSIEN TASA-ARVO RIIPPUU LOPPUTULOKSEN TASA-ARVOISUUDESTA

Suomessa kaikki kannattavat mahdollisuuksien tasa-arvoa. Kaikilla tulisi olla yhtäläiset menestymisen mahdollisuudet syntyperästä, etnisestä taustasta, asuinpaikasta, iästä tai sukupuolesta riippumatta. Missään maassa mahdollisuuksien tasa-arvo ei täysin toteudu. Se toteutuu kuitenkin paremmin, jos varallisuus- ja tuloerot ovat pienet. Vanhempien aseman vaikutus lapsen asemaan on pienempi yhteiskunnissa, joissa tuloerot ovat pienet. Sosiaalisen periytyvyyden on monissa tutkimuksissa todettu olevan yleensä voimakkainta maissa, joissa on suuret tuloerot (JÄNTTI ET AL. 2006).

Kuvio 2 valottaa riippuvuutta tulonjakon ja sukupolvien välisen tuloliikkuvuuden välillä. Vaaka-akseli kuvaa tulonjakoa vuonna 1985 ja pystyakseli tuloliikkuvuutta suunnilleen 1960-luvun puolivälissä syntyneille miehille 1990-luvun lopun tulojen perusteella laskettuna. Mitä suuremmat tuloerot isän sukupolvessa, sitä vähemmän tuloliikkuvuutta on seuraavassa sukupolvessa, eli seuraavan sukupolven sosiaalisen kohoamisen mahdollisuuden ovat pienemmät (CORAK 2013).

Myös (OECD 2011, 40) toteaa, että lisääntyvät tuloerot voivat tukahduttaa sosiaalista liikkuvuutta ylöspäin. Sukupolvien välinen tuloliikkuvuus on pientä sellaisissa maissa, joissa eri-arvoisuus on suurta, kuten Italiassa, Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa, ja paljon suurempaa Pohjoismaissa, joissa tulot jakautuvat tasaisemmin.

MITÄ SUUREMMAT OVAT TULOEROT, SITÄ PIENEMMÄT OVAT JÄLKELÄISTEN MAHDOLLISUUDET SOSIAALISEEN NOUSUUN.

Tulos on luonteva. Suurten tuloerojen yhteiskunnassa sosiaalinen liikkuvuus huono-osaisista asemista hyväosaisiin (tai päinvastoin) vaatii pidemmän loikan kuin pienten tuloerojen yhteiskunnassa (EROLA JA RÄSÄNEN 2014, 81).

KOLME JOHTOPÄÄTÖSTÄ

Tasa-arvo ja tehokkuus ovat hyvinvointivaltion keskeisiä arvoja. Ne voivat olla ristiriidassa keskenään. Tuloerot voivat olla hyvästä, jos ne toimivat tulonjaossa alakynnessä olevien hyödyksi. On empiirinen kysymys, miten tuloerot – sellaisina kuin ne empiirisesti ilmenevät – toimivat ja ovatko ne oikeudenmukaisia. Empiiristen tutkimusten perusteella on ilmeistä, että tehokkuuden ja tasa-arvon ristiriitaa liioitellaan vahvasti. Kannustimilla (tuloeroilla) on vaikutusta, mutta vaikutus ei ole kovin voimakas. Toisaalta on paljon näyttöä sen puolesta, että isot tuloerot voivat olla tehokkaan toiminnan este.

Toiseksi tulonjaon tasaisuus näyttää liittyvän moniin hyvän yhteiskunnan piirteisiin, kuten sosiaaliseen luottamukseen, hyvään mielenterveyteen, eliniän pituuteen, hyvään koulumenestykseen, lapsikuolleisuuden vähäisyyteen, vähäisiin teiniraskauksiin, vähäisiin henkikirikoksiin ja pieneen vankien määrään. Tuloerot ovat haitaksi kaikille, ei vain pienituloisille.

Tuloerot ovat pikemminkin pahasta kuin hyvästä.

Kolmanneksi mahdollisuuksien tasa-arvo – jota kaikki kannattavat – riippuu lopputuloksen (varallisuuden ja tulonjaon) tasa-arvoisuudesta. Vanhempien aseman vaikutus lapsen asemaan on pienempi yhteiskunnissa, joissa tuloerot ovat pienet. Myös niiden, jotka eivät pane painoa tasaiselle tulonjaolle, on myönnettävä, että epätasainen tulonjako heikentää mahdollisuuksien tasa-arvoa.

Tuloerot – sellaisina kuin ne kehityneissä maissa ilmenevät – ovat siis pikemminkin pahasta kuin hyvästä. Tasa-arvoisempi yhteiskunta on parempi yhteiskunta, kuten Wilkinson ja Pickett toteavat. ■

Viitteet

1 Tässä en laajemmin käsittele muita hyvinvointivaltion arvoja kuten demokratiaa, yhteisvastuuta ja turvallisuutta.

2 Tästä keskustelusta ks. esim. SEN (1992) ja THERBORN (2014).

3 Indeksi on muodostettu yhdeksästä terveys- ja sosiaaliongelmia kuvaavasta mittarista: sosiaalinen luottamus, mielenterveysongelmat, elinajanodote ja lapsikuolleisuus, sairaaloinen ylipaino, lasten koulumenestys, teini-ikäisten synnytykset, henkirikokset, vankien määrä ja sosiaalinen liikkuvuus.

4 Ainoa sosiaalinen ongelma, jonka tutkijat havaitsivat olevan yleisempi tasa-arvoisimmissa maissa, on itsemurhat. (WILKINSON JA PICKETT 2011, 201).

Kirjallisuus

- CORAK, M. (2013), Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility, University of Bonn, Institute for the Study of Labor, IZA Discussion Paper 7520. <http://ftp.iza.org/dp7520.pdf>
- EROLA, J. & RÄSÄNEN, P. (toim.) (2014), Johdatus sosiologian perusteisiin, Helsinki: Gaudeamus.
- FURNISS, N. & TILTON T. (1977), The Case for the Welfare State, Bloomington: Indiana University Press.
- JÄNTTI, M. & BRATSBERG, B. & RAAUM, K. & NAYLOR, R. & ÖSTERBACKA, E. & BJÖRKLUND, A. & ERIKSON, T. (2006), American Exceptionalism in a New Light: A Comparison of Intergenerational Earnings Mobility in the Nordic Countries, the United Kingdom and the United States, University of Bonn, Institute for the Study of Labor, IZA Discussion Paper 1938.
- KIANDER, J. & LÖNNQVIST, H. (2002), Hyvinvointivaltio ja talouskasvu, Helsinki: WSOY.
- KIANDER, J. (2007), Kannustaminen hyvinvointivaltiossa ja tuloerojen kehitys, teoksessa Saari, J. & Yeung, A. (toim.): Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa, Helsinki: Gaudeamus, 155–180.
- MÄKINEN, J. & SAXÉN, H. (toim.) (2013), John Rawlsin filosofia. Oikeudenmukaisuus moniarvoisessa yhteiskunnassa, Helsinki: Gaudeamus.
- NAGUIB, C. (2015), The Relationship between Inequality and GDP Growth: an Empirical Approach, Luxembourg Income Study, LIS Working Paper 631.
- OKUN, A. (1975), Equality and Efficiency: The Big Trade-Off, Washington: Brookings.
- OECD (2011), Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising, Paris: OECD.
- OECD (2014), Focus on Inequality and Growth – December 2014. www.oecd.org/els/soc/Focus-Inequality-and-Growth-2014.pdf
- OSTRY, J. & BERG, A. & CHARALAMBOS, T. (2014), Redistribution, Inequality, and Growth, IMF Staff Discussion Note SDN/14/02. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2014/sdn1402.pdf>
- RAWLS, J. (1988), Oikeudenmukaisuusteoria, Porvoo: WSOY.
- RAWLS, J. (1993), Political Liberalism, New York: Columbia University Press.
- SEN, A. (1992), Inequality Reexamined, Oxford: Clarendon Press.
- THERBORN, G. (2014), Eriarvoisuus tappaa, Tampere: Vastapaino.
- UUSITALO, H. (1993), Hyvinvointivaltion arvot, teoksessa Andersson, J.O. & Hautamäki, A. & Jallinoja, R. & Niiniluoto, I. & Uusitalo, H.: Hyvinvointivaltio ristiaallokossa, Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY 1993, 62–95.
- WILKINSON, R. & PICKETT, K. (2011), Tasa-arvo ja hyvinvointi. Miksi tasa-arvo on hyväksi kaikille? Juva: HS-kirjat.